

REKURENCIA V SLOVNÝCH SPOJENIACH V GRAMATICKÝCH, SÉMANTICKÝCH A TEXTOVÝCH SÚVISLOSTIACH NA PRÍKLADE SLOVENSKÝCH A NEMECKÝCH VYSOKOŠKOLSKÝCH ZÁKONOV

Mária Vajičková

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Vajičková, Mária. 2023. „Recurrence in verbal phrases in grammatical, semantic and textual contexts on the example of Slovak and German university laws.“ *Philologia* 33 (1): 7 – 21.

Abstrakt: V predloženej štúdií si kladieme za cieľ poukázať na miesto a funkciu rekurencie v slovných spojeniach a následne v odbornom texte. Vychádzame z kolokačnej teórie a bilaterality slova, ktorá sa stala základom teórií o slove ako o jazykovom znaku, ako aj z bilaterality textu ako základnej komunikačnej jednotky, pri ktorej je potrebné vnímať text ako jednotu povrchovej a hĺbkovej štruktúry textu. Skúmame, ako sa opakovaný výskyt slova v jeho morfológických, slovotvorných, syntaktických a sémantických súvislostiach na povrchovej štruktúre textu a rekurentné odkazovanie na mimojazykovú realitu v hĺbkovej štruktúre textu podieľajú na kohézii a koherencii textu. Predmetom analýzy je odborný právny text, a preto sa primárne predpokladá, že rekurencia bude mať iné štylistické funkcie, ako by to bolo pri analýze hovorového alebo umeleckého štýlu.

Kľúčové slová: slovné spojenie, rekurencia, text, opakovanie ako štylistický princíp tvorby textu, kohézia a koherencia textu

Abstract: In the present study, we aim to highlight the place and function of recurrence in phrases and, consequently, in professional text. We draw on collocational theory and point to the bilaterality of the word, which has become the basis of theories about the word as a linguistic sign, as well as to the bilaterality of the text as a basic communicative unit, in which the text must be seen as a bilateral unity of the surface and deep structure of the text. We examine how the recurrent occurrence of a word in its morphological, word-formation, syntactic and semantic contexts on the surface structure of the text and the recurrent reference to extra-linguistic reality in the deep structure of the text contribute

to the cohesion and coherence of the text. The subject of the analysis is a professional legal text, and therefore recurrence is primarily assumed to have different stylistic functions than would be the case in an analysis of colloquial or artistic style.

Keywords: recurrence, phrase, text, recurrence as a stylistic principle of text composition, text cohesion and coherence

ÚVOD

V štúdiu sa upriamuje pozornosť na lingvistickú analýzu vysokoškolských zákonov. V Spolkovej republike Nemecko existuje vysokoškolský rámcový zákon (Hochschulrahmengesetz, HRG)¹ a vysokoškolské zákony jednotlivých spolkových krajín². Analýze je podrobená rekurencia substantív a adjektív s koreňo-

¹ Hochschulrahmengesetz (1999) (BGBL. I S. 506)

² Baden-Württemberg: Gesetz über die Hochschulen in Baden-Württemberg (Landeshochschulgesetz – LHG) vom 17. Dezember 2020; Gesetz über die Universitätsklinik Freiburg, Heidelberg, Tübingen und Ulm (Universitätsklinik-Gesetz – UKG); Zweites Gesetz zur Weiterentwicklung des Karlsruher Instituts für Technologie (Zweites KIT – Weiterentwicklungsgesetz – 2. KIT – WG); Bayern: Bayerisches Hochschulgesetz (BayHSchG) vom 23. Mai 2006; Bayerisches Hochschulinnovationsgesetz; Gesetz über die Universitätsklinik des Freistaates Bayern (Bayerisches Universitätsklinikagesetz – BayUniKlinG) vom 23. Mai 2006; Gesetz über die Rechtsverhältnisse der Hochschullehrer und Hochschullehrerinnen sowie des weiteren wissenschaftlichen und künstlerischen Personals an den Hochschulen (Bayerisches Hochschulpersonalgesetz – BayHSchPG); Berlin: Gesetz über die Hochschulen im Land Berlin (Berliner Hochschulgesetz); Berliner Universitätsmedizingesetz vom 05. Dezember 2005; Brandenburg: Brandenburgisches Hochschulgesetz (BbgHG); Bremen: Bremisches Hochschulgesetz (BremHG); Hamburg: Hamburgisches Hochschulgesetz (HmbHG) vom 18. Juli 2001, zuletzt geändert durch Gesetz vom 16. November 2010; Gesetz zur Errichtung der Körperschaft »Universitätsklinikum Hamburg-Eppendorf« (UKEG); Hessen: Hessisches Hochschulgesetz; Mecklenburg-Vorpommern: Gesetz über die Hochschulen des Landes Mecklenburg-Vorpommern (Landeshochschulgesetz – LHG M-V) in der Fassung vom 25. Januar 2011; Niedersachsen: Niedersächsisches Hochschulgesetz (NHG) in der Fassung vom 26. Februar 2007, zuletzt geändert durch Gesetz vom 24. Mai 2012; Nordrhein-Westfalen: Gesetz über die Hochschulen des Landes Nordrhein-Westfalen (Hochschulgesetz – HG); Gesetz über die Kunsthochschulen des Landes Nordrhein-Westfalen (Kunsthochschulgesetz – KunstHG) Stand vom 17. Juli 2019; Rheinland-Pfalz: Hochschulgesetz (HochSchG); Universitätsmedizingesetz Rheinland-Pfalz; Saarland: Saarländisches Hochschulgesetz (SHSG) vom 30. November 2016; Gesetz über das Universitätsklinikum des Saarlandes – UKSG vom 30. November 2016; Gesetz über die Hochschule der Bildenden Künste Saar (Kunsthochschulgesetz – KhG); Sachsen: Gesetz über die Hochschulen im Freistaat Sachsen (Sächsisches Hochschulgesetz – SächsHG); Gesetz über die Hochschulmedizin im Freistaat Sachsen

vou morférou *-schul-* v nemeckom spolkovom vysokoškolskom rámcovom zákone (Hochschulrahmengesetz) a rekurencia substantív a adjektív s koreňovou morférou *-škol-* v aktuálnom slovenskom vysokoškolskom zákone č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov³.

Od vyhľadávania slov sa prechádza k slovným spojeniam, v ktorých sa tieto slová nachádzajú, a na povrchovej štruktúre textu sa analyzujú miesta, ktoré sú článkami izotopických reťazí a vytvárajú sieť, čím tvoria zo skupiny viet štruktúrny a aj sémantický celok. Zároveň sa venuje pozornosť aj ďalšej dimenzii, a tou je spojitosť povrchovej štruktúry textu s vonkajšou realitou, na ktorú sa vzťahujú vyššie uvedené slová ako referenty svojimi flektívnymi alebo slovotvornými tvarmi s koreňovými morférami *-schul-* alebo *-škol-*. Ako z uvedeného vyplýva, výskum sa opiera na jednej strane o kolokačnú teóriu⁴ a na druhej strane o referenčnú teóriu, podľa ktorej „isté lexikálne jednotky odkazujú na mimojazykové predmety a vlastnosti“⁵, pričom sa pri definovaní referencie tiež uvádza, že pri vymedzení hraníc predmetu alebo vlastnosti, na ktorú sa referenciou odkazuje, je niekedy potrebné stanoviť identifikačné a špecifikačné systémy⁶.

Východiskom povrchovej analýzy slovných spojení so slovami s morférami *-schul-*, *-škol-* je skutočnosť, že vo všeobecnosti sa slová vyskytujú v komunikácii zriedkavo ojedinele, napr. ako nadpisy, nápisy a pod., alebo sú súčasťou nonverbálnej komunikácie ako eliptické reakcie na aktuálnu situáciu formou jednoslovných upozornení (*Horí! Oheň! Feuer! Vorsicht! Stufe!*). Slová vytvárajú

(Sächsisches Hochschulmedizingesetz – SHMG); Sachsen-Anhalt: Hochschulgesetz des Landes Sachsen-Anhalt (HSG-LSA); Hochschulmedizingesetz des Landes Sachsen-Anhalt (HMG-LSA) vom 2. August 2005; Schleswig-Holstein: Gesetz über die Hochschulen und das Universitätsklinikum Schleswig-Holstein (Hochschulgesetz – HSG); Thüringen: Thüringer Hochschulgesetz (ThürHG); Stiahnuté 19. 03. 2023.

³ zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Platnosť od 26. 03. 2002. Účinnosť od 01. 01. 2023. Stiahnuté 21. 03. 2023.

⁴ Vajičková (2019a, 2019b), Vajičková – Ďuricová – Kostelníková – Tuhárska (2011)

⁵ Lyons (1995, 435)

⁶ Lyons (1995, 436) tvrdí, že „Hoci je vymedzenie referencie ľubovoľné a neurčité, nespôsobuje to nedorozumenie, pretože presná identifikácia predmetu je len vo výnimočných prípadoch zhodná s jedným konkrétnym lexikálnym prvkom; a keby to aj tak bolo, môžeme použiť iné identifikačné a špecifikačné systémy.“ („Daß die Referenzabgrenzung willkürlich und unbestimmt ist, führt normalerweise nicht zu Mißverständnissen, da die genaue Identifikation eines Gegenstandes mit einem bestimmten lexikalischen Element nur sehr selten relevant ist; und sollte dies einmal der Fall sein, so können wir auf andere Identifikations- und Spezifikations-systeme zurückgreifen.“)

v texte ako základnej komunikačnej jednotke väčšinou slovné spojenia, ktoré sú realizáciou lineárnych (horizontálnych) vzťahov, akými sú syntagmy a vety. Nad slovami alebo popri nich existujú ďalšie slová, ktoré nie sú použité v aktuálnej vete, ale existujú nad nimi, vedľa nich, popri nich ako potenciálne vetné členy alebo členy slovného spojenia. Vytvárajú vertikálne vzťahy dvojakého druhu. Na jednej strane sú to lexikálne paradigmatické relácie existujúce medzi slovotvornými hniezdami (*škola, školský, vysokoškolský, školopovinný*) a slovami v sémantickom poli (*škola, učiteľ, profesor, rektor, dekan, skúška*) a na druhej strane gramatické paradigmy (deklinačné, konjugačné a komparačné) v rámci flexie. Keďže v štúdiu analyzujeme odborný text, zameriame sa na realizáciu lineárnych vzťahov. Vertikálne vzťahy (napr. sémantické polia, asociácie a pod. pri tvorbe textu) zohrávajú pri vecných textoch druhoradú úlohu. Zaujímavým predmetom výskumu by boli napr. pri analýze beletristických textov, prípadne pri ďalších textoch, pri ktorých tvorbe sa primárne uplatňuje princíp variácie⁷.

REKURENCIA V SLOVNÝCH SPOJENIACH V NEMECKÝCH A SLOVENSKÝCH VECNÝCH TEXTOCH

Vychádzajúc z odlišnej morfológickej charakteristiky slovenčiny a nemčiny, a teda z toho, že slovenčina a nemčina patria k odlišným morfológickým jazykovým typom, čo je najzreteľnejšie pri flexii podstatných, prídavných mien a zámen (slovenčina ako syntetický flektívny typ oproti nemčine ako analytickému jazykovému typu so zvyškami flexie), možno hneď na začiatku predpokladať, že v slovenských textoch bude distribúcia gramatických tvarov substantív pestrejšia ako v nemčine. Substantíva sa v slovenčine budú vyskytovať vo viacerých gramatických tvaroch ako v nemčine. Je to dôsledok charakteru slovenského jazyka ako flektívneho jazykového typu, v ktorom sa gramatické jazykové významy realizujú pomocou relačných sufixov. Distribúcia pádov substantív závislých od sloviac je v slovenčine heterogénnejšia ako v nemčine. Táto heterogenita sa prejaví aj pri adjektívach a adjektíváliách, ktoré podliehajú kongruencii s nadradenými podstatnými menami. Väzba a kongruencia v nemeckom jazyku bude v zhode so zvyškovou flexiou a prevládajúcou kompozíciou ako slovotvorným postupom homogénnejšia.

Už prvý pohľad na morfológickú, syntaktickú a slovotvornú charakteristiku slov *škola* a *školský* v porovnávaných zákonoch naznačuje, že v slovenských textoch je výskyt adjektíva *školský* častejší a početnejšie sú adjektívne atributívne

⁷ Vajičková (2015)

konštrukcie; v nemeckých textoch analyzovaných zákonov je pri slovách s koreňovou morférou *-schul-* variabilnejšia slovtvorba, a to predovšetkým výskyt kompozít. Pri slovných spojeniach a pri kompozitách v obidvoch textoch bude pozornosť zacielená na ich formálnu a sémantickú ustálenosť, a teda na formálny a sémantický charakter slovných spojení, ktorých sú súčasťou.

Zo sémantického hľadiska sa výskumu podrobujú sémantický vzťah medzi členmi voľných slovných spojení a ustálených kolokácií, ako aj ich miesto a funkcia v izotopických reťaziciach a sieťach. Najčastejšie sú hierarchické vzťahy hyperonymie, hyponymie, kohyponymie, s podskupinami genus – species: *škola – vysoká škola; Hochschule – Kunsthochschule*; kohyponymia pri genus – species v ustálenom slovnom spojení: *vysokoškolský učiteľ pôsobiaci na funkčnom mieste profesora – vysokoškolský učiteľ pôsobiaci na funkčnom mieste docenta; Hochschulpersonal: Hochschullehrerinnen – Hochschullehrer*.

Z textotvorného hľadiska sa skúma charakter vzťahu medzi realizáciou referenčných miest, teda to, či je úplná (totálna) alebo čiastočná (parciálna).

Pri analýze textov vysokoškolských zákonov sa venuje pozornosť miestu slova v slovnom spojení a skúma sa voľnosť alebo stupeň tesnosti medzi jeho komponentmi podľa nasledujúceho trojstupňového systému. Pri pohľade na kvalitu spojenia medzi komponentmi slovných spojení a charakterom sémantických vzťahov medzi nimi možno všeobecne určiť:

1. spojenia, v ktorých sa slová môžu voľne obmieňať, ako napr. *postaviť školu (nemocnicu), zatvoriť školu (nemocnicu)*;
2. spojenia s tesnejšie spojenými komponentmi (kolokácie), ako napr. *chodiť do školy, chodiť na vysokú školu*; spojenie označuje jeden denotát;
3. spojenia s najtesnejšie spojenými komponentmi (frazémy), pri ktorých jednotlivé slová strácajú svoju sémantickú autonómiu a pri vstupe slov do spojenia nastal sémantický posun, ako napr. *chodiť poza školu* = zámerne vymeškať vyučovanie.

REKURENCIA VO VYBRANÝCH SLOVNÝCH SPOJENIACH V NEMECKÝCH VYSOKOŠKOLSKÝCH ZÁKONOCH

Zákony patria k odborným textom⁸, pre ktoré je typická verejnosť, presnosť, vecnosť, objektívnosť, odbornosť a terminologickosť. Tieto vlastnosti sa dosahujú výberom vhodných lingválnych výrazových prostriedkov (spolu s paralingválnymi: suprasegmentálne prostriedky sú v písaných textoch realizova-

⁸ Ďuricová (2016), Gergel (2021), Švecová – Gergel (2022)

né pomocou interpunkcie: bodka, dvojbodka, čiarka, bodkočiarka, pomlčka, zátvorka) a prípadne extralingválnych prostriedkov (obrázky, grafy, tabuľky a pod.). Zákony majú okrem toho aj špecifickú kompozíciu a špecifické označenie častí kompozície, ktorými sú paragrafy a odseky v paragrafoch, ako napr. v nižšie uvedenom príklade z HRG:

1. Kapitel **Aufgaben der Hochschulen**

1. Abschnitt

Allgemeine Bestimmungen

§ 2 Aufgaben

- (1) Die **Hochschulen** dienen entsprechend ihrer Aufgabenstellung der Pflege und der Entwicklung der Wissenschaften und der Künste durch Forschung, Lehre, Studium und Weiterbildung in einem freiheitlichen, demokratischen und sozialen Rechtsstaat. Sie bereiten auf berufliche Tätigkeiten vor, die die Anwendung wissenschaftlicher Erkenntnisse und wissenschaftlicher Methoden oder die Fähigkeit zu künstlerischer Gestaltung erfordern.
- (2) Die **Hochschulen** fördern entsprechend ihrer Aufgabenstellung den wissenschaftlichen und künstlerischen Nachwuchs.
- (3) Die **Hochschulen** fördern die Weiterbildung ihres Personals.
- (4) Die **Hochschulen** wirken an der sozialen Förderung der Studierenden mit; sie berücksichtigen die besonderen Bedürfnisse von Studierenden mit Kindern. Sie tragen dafür Sorge, dass behinderte Studierende in ihrem Studium nicht benachteiligt werden und die Angebote der **Hochschule** möglichst ohne fremde Hilfe in Anspruch nehmen können. Sie fördern in ihrem Bereich den Sport.
- (5) Die **Hochschulen** fördern die internationale, insbesondere die europäische Zusammenarbeit im **Hochschulbereich** und den Austausch zwischen deutschen und ausländischen **Hochschulen**; sie berücksichtigen die besonderen Bedürfnisse ausländischer Studenten.
- (6) Die **Hochschulen** wirken bei der Wahrnehmung ihrer Aufgaben untereinander und mit anderen staatlichen und staatlich geförderten Forschungs- und Bildungseinrichtungen zusammen. Dies gilt insbesondere für die nach der Herstellung der Einheit Deutschlands erforderliche Zusammenarbeit im **Hochschulwesen**.
- (7) Die **Hochschulen** fördern den Wissens- und Technologietransfer.
- (8) Die **Hochschulen** unterrichten die Öffentlichkeit über die Erfüllung ihrer Aufgaben.

- (9) Die unterschiedliche Aufgabenstellung der **Hochschularten** nach § 1 Satz 1 und die Aufgaben der einzelnen **Hochschulen** werden durch das Land bestimmt. Andere als die in diesem Gesetz genannten Aufgaben dürfen den **Hochschulen** nur übertragen werden, wenn sie mit den in Absatz 1 genannten Aufgaben zusammenhängen.⁹

Typickou črtou zákonov ako odborných textov je uplatnenie **textotvorného a štylistického princípu opakovania** (ako je to zrejme aj z vyššie uvedeného príkladu), ktorý je primárnym pred princípom variability predovšetkým pri realizácii referenčných miest¹⁰. Opakovanie ako textotvorný prvok týmto najvýraznejšie participuje na kohézii (povrchová štruktúra textu) a koherencii textu. Opakovaným poukazovaním na tú istú vonkajšiu realitu (ako hĺbkovú štruktúru textu, označovanú aj ako koherencia textu) sa vytvárajú na povrchu textu referenčné reťazce a izotopické siete, ako to vyplynulo aj z uvedeného príkladu z nemeckého spolkového rámcového vysokoškolského zákona.

V nemeckom vysokoškolskom zákone sa slovo *Schule* alebo koreňová morféma *-schul-* vyskytuje:

1. v **simplícii** *Schule* s **gramatickou paradigmou** obmedzenou na tvary *Schule*, *Schulen* alebo
2. v **determinatívnych kompozitách** ako
 - a) **determinovaná** koreňová **časť** *-schule*, *-schulen* (*Hochschule*, *Notarschule*, *Hochschulen*, *Kunsthochschulen*);
 - b) predovšetkým ako **determinujúca** časť *Hochschul-* v početných determinatívnych kompozitách: *Hochschulgesetz*, *Hochschulgesetze*, *Hochschulinnovationsgesetz*, *Hochschulrahmengesetz*, *Landeshochschulgesetz*, *Hochschullehrer*, *Hochschullehrerin*, *Hochschullehrerinnen*, *Hochschulpersonalgesetz*, *Kunsthochschulgesetz*, *Hochschulemedizingesetz*, *Hochschulmedizin*, *Hochschulverband*, *Hochschulgrade*, *Hochschulassistentin*, *Hochschulbereich*, *Hochschulwesen*, *Hochschularten*, *Hochschulorgane*, *Hochschulsystem*, *Hochschulwechsel*, *Hochschulplanung*, *Hochschulstudiengänge*, *Hochschulprüfung*, *Hochschulprüfungen*, *Hochschulforschung*, *Hochschulmitglied*, *Fachhochschulstudiengang*.

⁹ Hochschulrahmengesetz (1999)

¹⁰ Vajičková – Ďuricová – Kostelníková – Tuhárska (2011)

Z hľadiska autenticity alebo ustálenosti sa uvedené kompozitá s časťou *-hochschul-* vyskytujú v **slovných spojeniach**:

1. ako **voľné slovné spojenia**, v ktorých sú determinované výrazom označujúcim spolkovú krajinu
 - a) ako anteponovaným atribútom *Brandenburgisches Hochschulgesetz*, *Bremisches Hochschulgesetz*, *Hamburgisches Hochschulgesetz* a pod., ale aj
 - b) ako postponovaným predložkovým a genitívnym atribútom v prípadoch, keď sa označenie krajín vyskytuje ako koordinatívne kompozitum, napr. *Gesetz über die Hochschulen des Landes Mecklenburg-Vorpommern*, *Gesetz über die Hochschulen des Landes Nordrhein-Westfalen*, *Gesetz über die Kunsthochschulen des Landes Nordrhein-Westfalen*. Potrebné je však uvedomiť si, že ide o spojenie kompozita, v ktorom je slovo *Gesetz* determinované, teda tvorí pravú časť kompozita (*Hochschulgesetz*), ako aj časť *-schul-* sa vyskytuje ako determinovaná (pravá) časť kompozita *Hochschule* v spojení *finanzielle Erträge der Hochschule*;
2. ako **ustálené slovné spojenia** (kolokácie):
 - a) **nominálne**: *staatliche Hochschule, die an der Hochschule Tätigen, Selbstverwaltung der Hochschule, Hochschulrahmengesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom* (opätovne ide o kolokácie k časti *-gesetz*, časť *-schul-* je v kompozite determinantom);
 - b) **verbálne**: *die Hochschule unterrichtet, die Hochschulen verleihen einen Grad, die Hochschulen richten Studiengänge ein*.

Na základe porovnania slovných spojení z nemeckého vysokoškolského rámcového zákona s kolokačným slovníkom¹¹ patria k slovným spojeniam s vysokou ustálenosťou verbálne spojenia *eine Hochschule lehrt, verleiht etw., an einer Hochschule studieren* atď. Frazeologické slovné spojenia sa v zhode s druhom textu a funkčným štýlom v texte nevyskytujú.

Z morfo-syntaktického hľadiska sa v nemeckom vysokoškolskom rámcovom zákone vyskytujú nominálne a aj verbálne slovné spojenia. Pri **nominálnych slovných spojeniach** ide o anteponované adjektívne alebo postponované substantívne – často aj viacnásobné substantívne atribúty (*staatliche Hochschule, die Hochschulen des Landes Nordrhein-Westfalen, Gesetz über die Kunsthochschulen des Landes Nordrhein-Westfalen*). Vo **verbálnych slovných spojeniach** sa vyskytujú ako subjekt alebo objekt, ako to vyplýva aj z nižšie uvedených príkladov.

¹¹ Buhofer – Dräger – Meier – Roth (2014)

Zo syntaktického hľadiska stoja slová s koreňovou morférou *-schule-* v úlohe:

- a) **subjektu** (*Die Hochschulen fördern entsprechend ihrer Aufgabenstellung den wissenschaftlichen und künstlerischen Nachwuchs.*);
- b) **objektu** (*Andere als die in diesem Gesetz genannten Aufgaben dürfen den Hochschulen nur übertragen werden, wenn sie mit den in Absatz 1 genannten Aufgaben zusammenhängen*);
- c) **genitívneho substantívneho atribútu** (*... die Aufgaben der einzelnen Hochschulen werden durch das Land bestimmt. Die staatliche Finanzierung der Hochschulen...*);
- d) **predložkového substantívneho atribútu** (*Gesetz über die Hochschulen*).

Genitívne atribúty plnia „termínovnú funkciu, slúžia na vyjadrenie komplikovaných sémantických vzťahov a prispievajú tak k jasnosti a presnosti právneho jazyka“¹². V nemeckom odbornom texte je častý výskyt genitívnych väzieb a genitívnych reťazí, v analyzovaných nemeckých zákonoch sa vyskytli spolu s predložkovými atribútmi, pri sledovaní výskytu odvodenín a kompozít s koreňovou morférou *-schul-* však prevládali kompozitá, ako to vyplýva aj z vyššie uvedených príkladov.

Pri analýze **sémantických vzťahov** sa vyskytujú hierarchické vzťahy: hyperonymia a hyponymia typu genus (*Hochschule*) – species (*Kunsthochschule*) a kohyponymia (*Kunsthochschule* a *Fachhochschule*). Synonymá sa pri realizácii referenčných miest v zhode s charakteristikou odborného štýlu nevyskytli.

Z hľadiska realizácie referenčných vzťahov je v HRG najčastejšie prítomná **totálna rekurencia (doslovné opakovanie výrazu)**:

- (6) *Die Hochschulen wirken bei der Wahrnehmung ihrer Aufgaben untereinander und mit anderen staatlichen und staatlich geförderten Forschungs- und Bildungseinrichtungen zusammen. Dies gilt insbesondere für die nach der Herstellung der Einheit Deutschlands erforderliche Zusammenarbeit im Hochschulwesen.*
- (7) *Die Hochschulen fördern den Wissens- und Technologietransfer.*
- (8) *Die Hochschulen unterrichten die Öffentlichkeit über die Erfüllung ihrer Aufgaben.*¹³

¹² Ďuricová (2016)

¹³ Hochschulrahmengesetz (1999)

Opakovanie celých ustálených slovných spojení možno pozorovať aj v ďalších paragrafoch a odsekoch analyzovaných vysokoškolských zákonov. Variácia pomocou pronominalizácie, ako je to bežné v iných textoch a v iných funkčných štýloch (napr. namiesto *die Hochschulen* by sa ďalej v texte použilo osobné zámeno *sie* a pod.), sa v texte vysokoškolského zákona nevyskytuje. Je to podmienené potrebou jednoznačnosti označenia a aj interpretácie textu.

REKURENCIA V SLOVNÝCH SPOJENIACH V SLOVENSKOM VYSOKOŠKOLSKOM ZÁKONE

Pri výskyte slova **škola v slovenskom vysokoškolskom zákone** v porovnaní s nemeckými vysokoškolskými zákonmi predpokladáme

- a) **vyššiu distribúciu výskytu gramatických tvarov simplícia škola** a
- b) **nižšie zastúpenie determinatívnych kompozít**, v ktorých sa koreňová morféma **-škol-** vyskytuje ako pravá determinovaná časť (v slove *vysokoškolák*) alebo ako ľavá determinujúca časť (v slove *školopovinný*), a predovšetkým
- c) **vysoký výskyt slova škola v atributívnych spojeniach s anteponovaným adjektívom** (*vysoké školy, zahraničné vysoké školy*) alebo **postponovaným substantívnym genitívnym alebo predložkovým atribútom** (*štatút vysokej školy*).

Aj v slovenskom vysokoškolskom zákone analyzujeme morfológickú, syntaktickú, sémantickú a textotvornú rovinu, ako aj voľnosť alebo ustálenosť zozbieraných slovných spojení so slovom *škola*, s jeho substantívnymi (*školstvo*) alebo adjektívnymi (*školský*) odvodeninami a zloženinami (*vysokoškolský*).

Slová s morférou **-škol-** sa v analyzovanom vysokoškolskom zákone, ktorého rozsah predstavuje 56 816 slov, vyskytujú 2 234 rás a slová s koreňovou morférou **-škôl-** 210-krát. Nasledujúce analýzy sa zamerali na výskyt simplícií, derivátov a kompozít s vyššie uvedenými koreňovými morférami, ako aj na sledovanie slovných spojení, v ktorých sa nachádzajú. Tieto sa ďalej skúmali z morfológického, syntaktického, sémantického, slovotvorného a textotvorného hľadiska.

Simplícia s koreňovou morférou -škol- sa vyskytujú v **ustálených slovných spojeniach v nasledujúcich gramatických tvaroch**: *o vysokých školách, vysoké školy, verejné vysoké školy, s vysokými školami v zahraničí, štátne vysoké školy, súkromné vysoké školy, zahraničné vysoké školy, s inou vysokou školou*.

K vyskytujúcim sa **substantívnym derivátom** patria slová: *školstvo* – okrem iného aj v názve *Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky* (ďalej len *ministerstvo školstva*), *školiteľ*, *školné*.

Adjektíva s koreňovou morférou **-škol-** sa z hľadiska voľnosti a ustálenosti vyskytujú v ustálených slovných spojeniach. Z hľadiska slovotvorby sú to:

a) deriváty (*školských zariadení*); b) adjektívne deriváty zo substantívnych kompozít (v slovných spojeniach *vysokoškolského vzdelávania*, *vysokoškolskí učitelia*); c) a vyskytol sa aj produkt konverzie, a to pri deadjektíve *školné* (podľa citovaného vysokoškolského zákona ide o určovanie výšky príspevku študentom na úhradu časti nákladov na štúdium (ďalej len *školné*)).

Z hľadiska **syntactickej pozície** sa substantíva s **koreňovou** morférou *-škol-* nachádzajú v pozícii: a) **subjektu** (*Ak vysoká škola s inou vysokou školou založí...*) alebo b) **objektu** (*Ak vysoká škola s inou vysokou školou založí...*)

Deriváty alebo **adjektívne kompozitá** vytvorené od slova *škola* sa často vyskytujú v týchto syntaktických pozíciách: a) **adjektívny antepoňovaný atribút** (*vysokoškolské vzdelávanie*); b) **adjektívny antepoňovaný atribút ako súčasť postpovaného genitívneho atribútu** v ustálenom slovnom spojení (*sú súčasťou európskeho priestoru vysokoškolského vzdelávania, na poskytovanie vysokoškolského vzdelávania, právo na poskytovanie, organizovanie a zabezpečenie vysokoškolského vzdelávania*).

Na základe porovnania nominálnych kolokácií so slovom *vysokoškolský* v texte zákona č. 131/2002 s jeho výskytom v Slovenskom národnom korpuse (SNK) možno konštatovať, že v SNK medzi najčastejšie kolokácie patria spojenia **vysokoškolský** so slovami: *pedagóg* (v SNK 944 spoluvýskytov), *učiteľ* (425 spoluvýskytov) *diplom* (291 spoluvýskytov) *profesor* (287 spoluvýskytov), *študent* (69 spoluvýskytov) *internát* (62 spoluvýskytov).

Tabuľka č. 1

Nominálne kolokácie so slovom *vysokoškolský*

		Počet spoluvýskytov	Frekvencia kolokátu	T-score	MI	logDice
P N	pedagóg	944	9 210	30,723	15,364	11,329
P N	diplom	291	5 238	17,057	14,480	10,210
P N	učiteľ	425	22 477	20,612	12,926	9,105
P N	internát	62	2 574	7,873	13,275	8,560
P N	profesor	287	24 147	16,937	12,256	8,446
P N	študent	69	16 843	8,301	10,719	6,846

Nasledujúce textové ukážky môžu slúžiť na znázornenie toho, ako participuje rekurencia slov v slovných spojeniach alebo rekurencia celých slovných spojení na kohézii a koherencii právneho textu.

§ 2

- (1) **Vysoké školy** sú právnické osoby.
- (2) Vysoké školy sú
 - a) **verejné vysoké školy** so sídlom na území Slovenskej republiky,
 - b) **štátne vysoké školy** so sídlom na území Slovenskej republiky,
 - c) **súkromné vysoké školy** podľa § 47 a
 - d) **zahraničné vysoké školy** podľa § 49a so sídlom na území členského štátu Európskej únie mimo územia Slovenskej republiky alebo štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohody o Európskom hospodárskom priestore a Švajčiarskej konfederácie (ďalej len „členské štáty“).

V prvom, vyššie uvedenom texte je zvýraznené opakujúce sa slovné spojenie *vysoké školy*, ktoré sa v referenčných miestach vyskytuje ako hyperonymum *vysoké školy* k hyponymám *verejné vysoké školy*, *štátne vysoké školy*, *súkromné vysoké školy* a *zahraničné vysoké školy*.

V druhom, nižšie uvedenom texte sa zameriava pozornosť na rekurenciu koreňovej morfémy *-škol-* v príslušných gramatických tvaroch simplícia *škola* v slovnom spojení *vysoká škola* a v gramatických tvaroch odvodeniny *školiť*.

§ 54

Doktorandský študijný program

- (4) **Školiteľom** pre príslušný študijný odbor môže byť učiteľ **vysokej školy**, na ktorej sa uskutočňuje doktorandské štúdium, alebo iný odborník po schválení vedeckou radou **vysokej školy**, alebo ak sa doktorandské štúdium uskutočňuje na fakulte, kolektívnym orgánom fakulty určeným štatútom **vysokej školy**, ak je zriadený. **Školiteľom** pre tému vypísanú externou vzdelávacou inštitúciou môže byť osoba schválená príslušnou externou vzdelávacou inštitúciou. Externá vzdelávacia inštitúcia poskytne vedeckej rade **vysokej školy** alebo kolektívnemu orgánu fakulty určenému štatútom **vysokej školy**, ak je zriadený, vedecko-pedagogické charakteristiky týchto **školiteľov**.¹⁴

ZÁVER

Zákony patria k náučnému štýlu, pre ktorý je typická vecnosť, presnosť, ustálenosť odborných názvov, čomu je podmienené uplatňovanie princípu opa-

¹⁴ zákon č. 131 (2002)

kovania pri realizácii referenčných miest. Opakovaním na povrchovej štruktúre textu sa prispieva ku kohézii a koherencii textu. V analyzovaných textoch nemeckého a slovenského vysokoškolského zákona to možno vidieť pri rekurencii slov v slovných spojeniach, ako aj pri rekurencii celých slovných spojení.

V slovenskom vysokoškolskom zákone č. 131/2002, ktorý obsahuje 56 816 slov, sa slová s koreňovou morféomou *-škol-* vyskytli 2 234-krát a slová s koreňovou morféomou *-škôl-* 210-krát, spolu je to 2 444-krát. Nemecký vysokoškolský rámcový zákon je kratší, obsahuje 8 121 slov, slová s koreňovou morféomou *-schul-* sa v ňom vyskytujú 295-krát. V percentuálnom vyjadrení to znamená, že v slovenskom vysokoškolskom zákone č. 131/2002 v aktuálnom znení tvoria slová s koreňovou morféomou *-škol-/škôl-* 4,3 %, v analyzovanom nemeckom vysokoškolskom rámcovom zákone tvoria slová s koreňovou morféomou *-schul-* 3,63 %.

Základné princípy tvorby slovenského a nemeckého textu vysokoškolských zákonov sú identické. Pre obidva texty je charakteristická prevaha nominálnych konštrukcií. Prejavilo sa to aj pri kolokáciách, v obidvoch jazykoch prevažujú nominálne spojenia s atributívnymi konštrukciami alebo kompozitá, nižšie zastúpenie majú verbálne slovné spojenia (*die Hochschulen unterrichten, fördern*). Pri realizácii referenčných miest sa uplatňuje v obidvoch jazykoch princíp totálnej referencie.

Odlíšnosti pri výskyte slovných spojení s koreňovými morféomami *-škol-*, *-schul-* vyplývajú z odlišnej tvorby morfológických a syntaktických štruktúr v nemeckom a v slovenskom jazyku, teda z odlišného zastúpenia relačných morféom v nominálnej oblasti, ako aj z odlišnej slovotvorby. Pri výskyte slova *škola* v slovenskom vysokoškolskom zákone v porovnaní s nemeckými vysokoškolskými zákonmi bola veľmi vysoká distribúcia výskytu gramatických tvarov simpliciá *škola*. Determinatívne kompozitá sa vyskytovali len ako gramatické tvary adjektíva *vysokoškolský*. Koreňová morféoma *-škol-* sa opakovane vyskytla v slove *škola*, ktoré sa nachádzalo v úlohe subjektu alebo objektu v atributívnom spojení *vysoká škola* (*vysoké školy, zahraničné vysoké školy, vysoké školy v zahraničí* a pod.).

Pri porovnaní lexikálnej ekvivalencie zodpovedajú nemeckým kompozitám slovenské atributívne spojenia viacerých typov, a to s antepónovaným adjektívnym atribútom: *Hochschule – vysoká škola, Hochschulgesetz – vysokoškolský zákon*, a postponovaným substantívnym genitívnym alebo predložkovým atribútom: *Gesetz über die Hochschulen des Landes Mecklenburg-Vorpommern – zákon o vysokých školách v krajine Meklenbursko-Predpomoransko, Gesetz über die Hochschulen des Landes Nordrhein-Westfalen – zákon o vysokých školách v krajine Severné Porýnie-Vestfálsko*.

Tabuľka č. 2

Nemecko-slovenská lexikálna ekvivalencia

Nemecký jazyk	Slovenský jazyk
<i>Hochschule</i>	<i>vysoká škola</i>
<i>Hochschulgesetz</i>	<i>vysokoškolský zákon</i>
<i>Gesetz über die Hochschulen des Landes Mecklenburg-Vorpommern</i>	<i>zákon o vysokých školách v krajine Meklenbursko-Predpomoransko</i>
<i>Gesetz über die Hochschulen des Landes Nordrhein-Westfalen</i>	<i>zákon o vysokých školách v krajine Severné Porýnie-Vestfálsko</i>

Pri realizácii referenčných miest sa najčastejšie využíva predmetová totálna referencia, ktorá slúži jednoznačnosti a presnosti pri označovaní predmetov a vzťahov medzi nimi. Okrem nej sa vyskytuje aj parciálna referencia, ktorá je dôležitá pri systematizácii informácií, ako napr. referencia typu genus – species: hyperonymum *vysoké školy* k hyponymám *verejné vysoké školy*, *štátne vysoké školy*, *súkromné vysoké školy* a *zahraničné vysoké školy* a pod.

LITERATÚRA

- Ďuricová, Alena. 2016. *Preklad právnych textov. Teória, prax, konvencie, normy*. Banská Bystrica: Belianum.
- Buhofer, Annelies Käcki – Dräger, Marcel – Meier, Stefanie – Roth, Tobias. 2014. *Feste Wortverbindungen des Deutschen. Kollokationenwörterbuch für den Alltag*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Gergel, Peter. 2021. *Vermögensdelikte in der Übersetzung*. Nümrecht: Kirsch-Verlag.
- Hochschulrahmengesetz (HRG) in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Januar 1999 (BGBl. I S. 18), zuletzt geändert durch Artikel 2 des Gesetzes vom 12. April 2007 (BGBl. I S. 506). Stand: Neugefasst durch Bek. V. v 1999 I 18; zuletzt geändert durch Art. 1 G v. 15.11.2019 I 1622.
- Lyons, John. 1995. *Einführung in die moderne Linguistik. Achte, unveränderte Auflage*. München 1971: C. H. Becksche Verlagsbuchhandlung (Oscar Beck).
- Švecová, Adriana – Gergel, Peter. 2022. „Materiellrechtliche und linguistische Überlegungen zum Pflichtteil im geltenden Recht der Slowakei an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhunderts bis 1950.“ *Journal on European History of law*. Vol. 13 (1): 43 – 58.
- Vajičková, Mária – Ďuricová, Alena – Kostelníková, Mária – Tuhárska, Zuzana. 2011. *Stilistische Prinzipien der Gestaltung administrativer und juristischer Texte. Am Beispiel deutscher, slowakischer und englischer Texte der Europäischen Union*. Nümrecht: Kirsch-Verlag.

- Vajičková, Mária. 2015. *Theoretische Grundlagen stilistischer Textanalyse*. 2. rozšír. vyd. Nümbrecht: Kirsch-Verlag.
- Vajičková, Mária. 2019a. Textlinguistische Aspekte der Kollokationen. In Ďurčo, Peter – Vajičková, Mária – Tomášková, Simona. *Kollokationen im Sprachsystem und Sprachgebrauch. Ein Lehrbuch*, 133 – 162. Nümbrecht: Kirsch-Verlag.
- Vajičková, Mária. 2019b. Theoretische Aspekte der Kollokationen. In Ďurčo, Peter – Vajičková, Mária – Tomášková, Simona. *Kollokationen im Sprachsystem und Sprachgebrauch. Ein Lehrbuch*, 11– 49. Nümbrecht: Kirsch-Verlag.
- zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (v znení č. r1/c70/2002 Z. z., 209/2002 Z. z., 401/2002 Z. z., 442/2003 Z. z., 465/2003 Z. z., 528/2003 Z. z., 528/2003 Z. z., 553/2003 Z. z. (nepriamo), 553/2003 Z. z. (nepriamo), 365/2004 Z. z., 455/2004 Z. z., 523/2004 Z. z., 578/2004 Z. z., 5/2005 Z. z., 332/2005 Z. z., 538/2005 Z. z. (nepriamo), 363/2007 Z. z., 363/2007 Z. z., 129/2008 Z. z., 144/2008 Z. z., 282/2008 Z. z., 462/2008 Z. z., 400/2009 Z. z. (nepriamo), 496/2009 Z. z., 133/2010 Z. z., 199/2010 Z. z., 333/2010 Z. z., 333/2010 Z. z., 6/2011 Z. z., 125/2011 Z. z., 125/2011 Z. z., 125/2011 Z. z., 250/2011 Z. z., 390/2011 Z. z., 57/2012 Z. z., 57/2012 Z. z., 455/2012 Z. z., 455/2012 Z. z., 312/2013 Z. z., 352/2013 Z. z., 436/2013 Z. z., 464/2013 Z. z., 281/2015 Z. z., 422/2015 Z. z., 270/2018 Z. z., 270/2018 Z. z., 270/2018 Z. z., 318/2018 Z. z., 95/2019 Z. z., 138/2019 Z. z., 155/2019 Z. z., 221/2019 Z. z., 360/2019 Z. z., 470/2019 Z. z., 93/2020 Z. z., 410/2020 Z. z., 426/2020 Z. z., 345/2021 Z. z., 415/2021 Z. z., 92/2022 Z. z., 101/2022 Z. z., 137/2022 Z. z., 175/2022 Z. z., 412/2022 Z. z.) čiastka 58/2002. Platnosť od 26. 03. 2002. Účinnosť od 01. 01. 2023. Stiahnuté 21. 03. 2023 o 13.25.

prof. PhDr. Mária Vajičková, CSc.
 Univerzita Komenského v Bratislave
 Pedagogická fakulta
 Ústav filologických štúdií
 Katedra nemeckého jazyka a literatúry
 Račianska 59
 813 34 Bratislava
 vajickova@fedu.uniba.sk